

*Кобзаренко А.М.**

ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛІЗМУ В ПІВДЕННІЙ АЗІЇ

З огляду на невисокий рівень внутрішньорегіональної співпраці у Південній Азії даний регіон традиційно не є предметом розгляду при вивченні «нового» регіоналізму у сучасному світі. Протягом тривалого часу дослідники еволюції Південноазійської асоціації регіональної співпраці (СААРК), вказували на політичні, безпекові та економічні проблеми Південної Азії як на перешкоду формуванню регіонального економічного об'єднання і прогнозували безперспективність СААРК як механізму інтеграції [1; 2]. Поступальний розвиток СААРК після підписання угоди про південноазійську зону вільної торгівлі та розширення організації зумовили зміну оцінок. Після 2004 р. багато дослідників схилилися до думки про перспективу реалізації СААРК моделі східноазійських інтеграційних об'єднань — переходу до відкритого регіоналізму, лібералізації торгового режиму та, у підсумку, покращення політико-безпекової ситуації у Південній Азії внаслідок поглиблення економічної взаємозалежності країн регіону [3].

Поштовхом до інституціалізації Південної Азії як регіону у формі СААРК у першій половині 1980-х рр. стали не мотиви економічної інтеграції, а політичні та безпекові міркування урядів держав регіону, що послідовно проводили протекціоністську торгову політику. Надалі, у 1990-х рр., попри намагання держав-членів поглибити торгово-економічну складову діяльності СААРК, Асоціація все ж залишалася у більшій мірі політичним форумом, ніж економічним інтеграційним об'єднанням. В статуті СААРК мандат асоціації істотно обмежений рішеннями про прийняття всіх рішень одноголосно та про виключення з повноважень Асоціації розгляду двосторонніх та «суперечливих» питань, що на практиці, з огляду на численні конфлікти між державами-членами, означає самоусунення СААРК від двосторонніх політичних та безпекових питань.

СААРК виникла як організація, що не мала конкретної мети і достатніх механізмів функціонування. Причиною цього були суперечності у підходах сторін до принципів регіональної співпраці. Стриману позицію Індії визначало побоювання об'єднання в організації зусиль решти держав для спільної протидії її регіональному домінуванню. Обережність решти держав була викликана побоюванням посилення залежності від Індії. Крім того, держави Південної Азії були слабо зацікавлені в економічній співпраці.

У 1995 р. СААРК зробила крок до економічного регіоналізму, ввівши в дію угоду про преференційну торгівлю (САПТА). Рамки угоди розширювалися протягом 1990-х рр. за рахунок збільшення переліку товарів, на які знижувалися митні тарифи. Водночас САПТА не створювала реальної зони преференційної торгівлі, оскільки митні тарифи знижувалися несуттєво і лише на двосторонній основі за взаємною згодою, скорочення нетарифних бар'єрів не передбачалося, а частка охоплених товарів була відносно невисокою [4]. САПТА поглибила розбіжності у режимах торгівлі між державами Південної Азії: окремі держави досягли значного рівня лібералізації двосторонньої торгівлі, у той час як внутрішньорегіональна торгівля в цілому переважно залишалася зарегульованою.

* кандидат політичних наук, старший консультант Національного інституту стратегічних досліджень

У 2006 р. СААРК ввела в дію угоду про вільну торгівлю (САФТА), що стала значним кроком у напрямку поглиблення інтеграції. САФТА передбачала скасування державами у порядку взаємності тарифних та нетарифних бар'єрів і введення режиму особливого сприяння для найменш розвинених держав. Втім, цінність САФТА знижується застереженням права держав на використання «списків чутливих товарів» [5], що найбільшою мірою проявляється у індійсько-пакистанській торгівлі.

У 2005-2010 рр. СААРК зробила крок до реалізації моделі відкритого регіоналізму, запросивши до членства Афганістан і надавши статус спостерігачів КНР, ЄС, Японії, США, Кореї, Маврикію, Австралії та М'янмі. В якості можливих нових членів організації, що вже висловлювали відповідне бажання, розглядаються КНР, Іран і М'янма. Початок "відкриття" СААРК є істотним аргументом на користь перспективи реалізації Асоціацією моделі економічного регіоналізму, як у зв'язку з переходом до відкритості, так і у зв'язку із можливим початком конвергенції з сусідніми регіонами, де має місце більш глибока економічна інтеграція.

Розвиток СААРК у 2009-2011 рр. засвідчив, що організація зберігає сильну вразливість до політичних суперечностей між державами-членами. У 2009 р. не відбувся щорічний самміт СААРК, що було пов'язано із загостренням індійсько-пакистанських відносин після терактів у Мумбаї. Саміт 2010 р. у зв'язку зі святкуванням 25-річчя СААРК мав переважно церемоніальний характер. Єдиним заходом, що мав значення для розвитку організації, стало створення Форуму СААРК – інституційних рамок для обговорення її майбутнього.

Розвиток СААРК може скласти враження про наслідування теоретичних моделей регіональної інтеграції. Слід звернути увагу на те, що СААРК була заснована у час, коли Південна Азія залишалася чи не єдиним регіоном, що не мав власної організації інтеграційного типу. Асоціація здійснила ряд необхідних передумов — інституціалізувалася, розпочала з координації співпраці держав-членів у обмеженому переліку сфер, поступово його розширюючи. На певному етапі до переліку сфер співпраці потрапила і регіональна торгівля, проте інтеграційний процес у цій сфері був повільним. В той же час, загальний перелік сфер співпраці є надзвичайно широким і, якщо не брати до уваги торгівлі та інвестицій, майже не поступається АСЕАН або ЄС.

Для того, щоб зрозуміти логіку еволюції СААРК, необхідно визначити природу цієї структури, яка на пряму залежить від намірів її учасників. В документах СААРК Асоціація не визначається як інтеграційне об'єднання, водночас поширеним терміном є "економічна інтеграція". Звіт Групи видатних осіб СААРК говорить про СААРК як про інструмент регіональної співпраці [6]. Привертає увагу також те, що перспективною метою розвитку СААРК Звіт визначає формування Економічного союзу, що за загальною логікою мало б говорити про СААРК як про інтеграційний проект.

Практика розвитку СААРК є відмінною від офіційної риторики. В силу схильності урядів держав регіону до протекціоністської політики угоди про преференційну та вільну торгівлю не були реалізовані в повному обсязі і не призвели до суттєвого збільшення обсягів внутрішньорегіональної торгівлі. Недосконалі двосторонній та односторонній механізми реалізації цих угод додатково ослабили інтегрованість регіону, зробивши можливою різношвидкісну інтеграцію держав-членів і давши можливість політичним відносинам між членами СААРК впливати на реалізацію регіональної торговельної політики. Крім того, суттєвою загрозою економічній інтеграції в рамках СААРК є участь її членів у альтернативних регіональних торговельних угодах на двосторонньому та багатосторонньому рівнях, що подекуди передбачають глибший за САФТА рівень співпраці або ж їх намагання взяти участь у інших торговельних блоках.

Логіку розвитку сучасного регіоналізму у Південній Азії визначають два чинники - об'єктивна зацікавленість усіх держав регіону у поглибленні економічної інтеграції в рамках СААРК та їх безпекові інтереси. Успіх економічного регіоналізму у Південно-Східній та Східній Азії є для урядів регіону суттєвим аргументом на користь реалізації зони вільної торгівлі в рамках СААРК. В розвитку САФТА можна спостерегти ряд рис, спільних із ЗВТ АСЕАН — поетапність, тривалий період гармонізації, збереження за урядами права на тарифні обмеження для окремих товарних груп.

Для Індії в умовах прискореного зростання її економіки та збільшення експорту Південна Азія цікава як ринок збуту. На зміну традиційно пасивній торгівлі з південноазійськими державами в останнє десятиліття прийшла нова політика Індії, спрямована на проникнення товарів, технологій та капіталів на ринки сусідніх країн. Крім того, в умовах активного економічного проникнення КНР до Південної Азії, Індія зацікавлена у симетричному просуванні своїх економічних інтересів у регіоні. В умовах економічного "дрейфу" Індії в бік Східної Азії інтерес цієї держави до захисту зони своїх економічних інтересів зростає, оскільки наявність такої зони дає Індії можливість входити до східноазійського економічного простору в якості впливової регіональної держави. Для решти південноазійських держав стимулом поглиблення економічної інтеграції є динамічний розвиток Індії як можливий додатковий чинник їх економічного зростання.

Другим чинником, що визначає логіку південноазійського регіоналізму, є безпекові інтереси держав. Безпека є головним пріоритетом у зовнішній політиці держав Південної Азії, а економічні інтереси часто сприймаються ними як вторинні. Ініціативу створення СААРК іноді пов'язують з намаганням малих держав Південної Азії сформуванню регіональну систему безпеки, у якій вплив Індії обмежувався б структурним впливом решти держав. В силу вилучення з повноважень СААРК двосторонніх та суперечливих питань цей інтерес малих держав не реалізовується. Водночас багатосторонній формат СААРК і декларативні принципи суверенітету і територіальної цілісності все ж служать умовними гарантіями безпеки південноазійських держав та принципу рівної безпеки у регіоні.

Для Індії у безпековій площині СААРК виступає як механізм легітимізації її особливих безпекових інтересів щодо держав Південної Азії. В силу складної геополітичної конфігурації індійської території, існування суттєвих військових загроз з боку КНР та Пакистану та наявності у регіоні численних конфліктів, які можуть зашкодити безпеці Індії, підтримання контролю над найближчим оточенням є стратегічною необхідністю для Індії як великої регіональної держави.

Водночас, в умовах відсутності значного прогресу у реалізації САФТА Індія змушена шукати альтернативні формати економічного забезпечення своїх безпекових інтересів у Південній Азії — укладати двосторонні угоди про вільну торгівлю та формувати паралельні СААРК регіональні структури. Такі формати утворюють альтернативний СААРК процес регіональної інтеграції, що більшою мірою відповідає реальній конфігурації інтересів держав регіону та структурі регіональної безпеки.

Посилання

1. Mukherjee Reed A. Regionalization in South Asia: Theory and Praxis. // Pacific Affairs, Summer 1997; 70, 2. - P. 235-251.
2. Dash K.C. The Challenge of Regionalism in South Asia. // International Politics, June 2001, Vol. 38. - P. 201-228.
3. Muni S.D. Jetly R. SAARC: The Changing Dimensions. UNU-CRIS Working Paper W-2008/8 - Singapore, Institute of South Asian Studies, 2008. - 26 с.

4. Panagariya A. South Asia: Does Preferential Trade Liberalization Make Sense? [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.columbia.edu/~ap2231/Policy%20Papers/Saarc-wb.pdf>.
5. Zahid S., Bhatnagar S. Interstate Conflicts and Regionalism in South Asia: Prospects and Challenges. - Perceptions, Vol. 13, Spring-Summer 2008.
6. SAARC Vision Beyond the Year 2000: Report of the SAARC Group of Eminent Persons. - Delhi, Shipra Publications, 1999. - 112 p.